

MEVLİD-NÂME

Prof. Dr. M. Fatih KÖKSAL

Yayın No: 515

Kaynak Eserler Serisi: 29

ISBN: 978-975-389-688-7

11.06.Y.0005.515

Yayıncı Sertifika No: 15402

© Bütün Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

1. Baskı, Mayıs 2011, Ankara, 1.000 Adet

Türkiye Diyanet Vakfı İLK SAY Kurulu'nun
01.02.2011 tarih ve 5/3 sayılı kararıyla yararlı görülmüş
ve Mütevelli Heyeti'nin 08.02.2011 tarih ve 1373/7
sayılı kararıyla basılmıştır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
ve Ticaret İşletmesi'nin dizgi, fotomekanik,
ofset ve cilt tesislerinde hazırlanıp basılmıştır.

TÜRKİYE DİYANET VAKFI

Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi

Alinteri Bulvarı 1256 Sokak No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312. 354 91 31 (pbx) Faks:354 91 32

e-posta: tdvyayin@diyanetvakfi.org.tr.

ÖN SÖZ

“O, cezbesine kapıldığı, canlar yakıcı Muhammedî aşkın kendisine hususî bir hediyesidir. Ona nazire yazılamaz.”

Millet irfanına armağan ettiği muazzam kütüphanesinin yanı sıra bizi Dîvânu Lûgati't-Türk'le de tanıştıran büyük insan Ali Emirî Efendi'nin Süleyman Çelebi ve Mevlid'i için söylediği sözlerdir bunlar.

İki Cihan Güneşi'ne olan muhabbetin lisanla kabil-i imkân olmayan duygu kesafeti, Türklerde büsbütün farklı ve özel bir seyir göstermiştir. Bu seyrin en belirgin, en bedî ve aynı zamanda en kalıcı tezahürleri de kuşkusuz ki edebiyat sahasında olmuştur. Öyle ki, Türk edebiyatı tarihi, sadece Hz. Muhammed'e duyulan sevgi ve saygı hislerinin vücuda getirdiği na'tler, siyerler, mi'râc-nâmeler, kırk hadis ve yüz hadisler, hilyeler, mu'cizâtlar gibi edebî türlerle dahi pek çok milletin büsbütün edebiyatına galebe çalacak bir zenginliğe sahiptir. İşte mevlidler de bu samimi muhabbetten doğan türler zincirinin en yoğun halkalarından biridir.

Edebiyatımızda mevlid yazmaya olan rağbette, bu türün şâheseri olan Vesîletü'n-necât'ın etkisi ve katkısı tartışılmayacak kadar açıktır. Xv. asırdan itibaren her devirde Türkçe mevlidler kaleme alınmış, ediplerimiz Hz. Peygamber'e olan muhabbetlerini bu yolla da ifade etmeyi tecrübe etmişlerdir. Bunların bazılarının Vesîletü'n-necât gibi kimi yerlerde, türlü törenler vesilesiyle okunduğu tespit edilebiliyorsa da hiçbiri onun kadar sürekli ve yaygın bir ilgiye mazhar olamamıştır.

Mevlid ve mevlidler konusuna olan merakım öğrencilik yıllarıma kadar gider. Bilimsel yayınlara, makalelere ulaşmanın çok da kolay olmadığı o yıllarda her nasılsa Hasibe Mazıoğlu'nun “Türk Edebiyatında Mevlid Yazan Şairler” başlıklı makalesinin bir fotokopisi elime geçmişti. O yazıdan çok etkilenmiştim. Bir hoca, edebiyat tarihimizde o güne kadar bilinmeyen bir takım eserleri gün yüzüne çıkarıyor, bilim dünyasının hizmetine sunuyordu. Makaleyi merak, takdir ve gıpta karışımı duygularla okuduğumu hatırlıyorum.

Yıllar sonra el yazmaları toplama hastalığına kapıldım. Topladığım yazmalardan biri tıpkı Süleyman Çelebi'nin mevlidine benziyordu ama o değildi. Naîmî mahlaslı bir şaire ait görünüyordu. Mazıoğlu'nun makalesindeki

listede o isme rastlamayınca heyecanla metni yayımlamak düşüncesiyle okumaya başladım. Tam da o günlerde aynı eserin bir öncekindeki bazı soru işaretlerini de gideren bir başka nüshası elime geçti. Sonra Harputlu Ziyâî Mevlidi'nin yegâne nüshasına ulaştığımda literatürde anılmayan bu mevlidleri ayrı ayrı neşretmek yerine bir külliyyât hâlinde çıkarmak fikri hasıl oldu. Mevlid-nâme'nin macerası böyle başladı.

Bugün, mevlid türü ve Türkçe mevlidler üzerine çalışmalarını takdirle karşıladığımız Necla Pekolcay ve Hasibe Mazıoğlu hocalarımızın değerli yayınlarını hazırladıkları dönemlere göre gerçekten olağanüstü denilebilecek imkânlarla sahibiz. Eğer bugün bu çalışmayla önceki çalışmalarda bulunmayan pek çok mevlid metni tespit edilebilmişse, bu ne eski hocalarımız için nakısa, ne de bizim için bir başarıdır. Bu zaviyeden bakılınca elinizdeki çalışma, teknolojinin gelişmesine paralel olarak kaynaklara erişim imkânlarının artması, muhtelif kataloglara internet ortamından ve türlü teknik yollarla ulaşılabilme fırsatı gibi sayılamayacak kolaylıklar içinde gösterilen bir gayretin ürünüdür.

Bu çalışmada nelerin nasıl yapıldığına kısaca temas etmek istiyorum.

Öncelikle ifade etmeliyiz ki, bu çalışmada “mevlid” kavramı üzerine yaptığımız bütün tespit ve değerlendirmeler, edebiyatımızda kendi geleneğini ve hatta zamanla sadece bir tür değil, nazım şekli olarak da standartlarını oluşturmuş olan “mevlid türü” çerçevesindedir. Hz. Muhammed dışında, Hz. Ali, Hz. Fâtıma gibi din büyüklerinin doğumları üzerine yazılan aynı addaki eserler konumuz dışında tutulmuştur. Aynı şekilde “mevlid” adını taşısa da mensur olarak kaleme alınan eserler ve hece ölçüsüyle yazılan “mevlid” konulu ya da başlıklı eserler ile tarihî Türkiye Türkçesi dışındaki Türk lehçelerinde yazılan mevlidler çalışmamıza dahil edilmemiştir. Bunlar da şüphesiz önemli ama ayrı çalışma konularıdır.

Mevlid-nâme, “Giriş” ve iki ana bölümden oluşmaktadır. “Mevlid Adı”, “Mevlid Edebiyatı ve İslâmî Edebiyatta İlk Mevlidler” konularına değinilen “Giriş”ten sonraki ilk bölümde, “Türk Edebiyatında Mevlid” ana başlığı altında “Türk Edebiyatında Bir Tür Olarak Mevlid”, “Mevlid Edebiyatının Şâhikası: Vesîletü'n-necât, Muhtevası, Kaynakları ve Tesirleri” ve “Diğer Türkçe Mevlidler” alt bölümleri yer almaktadır.

“Giriş”te, konuyla ilgili yapılan türlü neşriyatta ulaşılabilen bilgilere kısaca temas edilerek mevzu hakkında ayrıntılı bilginin bulunabileceği kaynaklar göstermekle yetinilmiş, mümkün olduğunca harcıâlem malumatın

tekrar edilmesinden kaçınılmıştır. Tartışılmadığını veya yeterince üzerinde durulmadığını tespit ettiğimiz kimi hususlar üzerinde ise tespit ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Birinci bölümde “Türk Edebiyatında Edebî Bir Tür Olarak Mevlid” başlığı altında, başta yayıma hazırladığımız mevlid metinleri olmak üzere incelediğimiz metinlerden hareketle mevlid türüyle ilgili tespit ve değerlendirmelerimiz dile getirilmiş, çeşitli problemler ortaya konulmuş ve bu problemler çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır.

“Mevlid Edebiyatının Şâhikası: Vesiletü’n-necât, Muhtevası, Kaynakları ve Tesirleri” başlığı altında, Süleyman Çelebi’nin eserini önemli ve değerli kılan unsurlar üzerinde durulmuş, eser, kaynakları ve tesirleriyle birlikte ele alınmıştır.

Bu çalışmanın inceleme kısmının sıklet merkezini “Diğer Türkçe Mevlidler” başlığı altında sunulan bilgiler oluşturmaktadır.

Bu kısımda önce Türkçe mevlid metinlerinin tespit edilmesinde karşılaşılan zorluklara dair kimi tespitler okuyucuyla paylaşılmıştır. Müelliflerden, müstensihlerden, kütüphanecilerden ve araştırmacılardan kaynaklanan problemler ilginç örneklerle ortaya konulmuştur.

Süleyman Çelebi Mevlidi dışındaki “Türkçe Mevlidler” gösterilmeden önce Türk edebiyatında mevlid kaleme alan şairlerin toplu olarak yer aldığı çalışmalara yer verilmiştir. Bu suretle, -sehven mevlid yazarı gösterilenler çıkarıldıktan sonra- bugüne kadar yapılan çalışmalarda Türkçe mevlid yazdığı tespit edilen 79 müellif ortaya çıkmıştır.

Kronolojik olarak verilen toplu listede sırasıyla müellifin adı, -belliyse- ölüm tarihi, mevlidin adı, yazılış tarihi, eser üzerine yapılan çalışmalar, gösterilen yazma nüshaları ve -varsa- nüshalara tarafımızdan yapılan ilaveler yer almıştır.

Bundan sonra, ilk defa elinizdeki çalışmayla varlığı duyurulan mevlidler “İlgili Literatürde Bulunmayan Mevlidler” başlığı altında takdim edilmiştir. Bizim yaptığımız araştırmalar sonunda, bugüne kadar yapılan yayınlarda varlığından söz edilen 79 mevlid müellifine 44 yeni isim eklenerek Türkçe mevlid müellifi sayısı 123’e çıkarılmıştır (Bazı şairler birden çok mevlid yazdıkları için bu sayı, mevlid değil, mevlid müellifi sayısıdır).

İncelemenin Türkçe mevlidlerle ilgili kısmının sonunda ise aslında mevlid yazarı olmadığı hâlde çeşitli çalışmalarda kendisine mevlid isnat edilen isimlere yer verilmiştir. Bu bölüm kendi içinde “Muhtelif Yayınlarda Kendisine Mevlid Atfedilen Şairler” ve “Kütüphane Katalog ve Kartotekslerinde Kendisine Mevlid Atfedilen Şairler” olarak iki grupta ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde “Mevlid Metinleri” bulunmaktadır. Bu bölümde toplam 12 mevlid tam metin olarak neşredilmiştir. Bu mevlidlerden 10’u, varlığı ilk defa bu çalışmayla duyurulan 44 mevlid metni içinde yer alan eserlerdir. Bu mevlidler; bazılarının hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmasa da müellifi belli, farklı yüzyıllarda yazılmış, muhtelif uzunluklarda eserlerdir.

Bu çalışmada tam metin olarak yayımlanan mevlidlerin müellifleri, adları, yazılış dönemleri ve beyit sayıları kronolojik sırayla şöyledir:

1. Zaîf Mevlidi (Mecma’u’l-envâr, Xv. yy.), 1736 beyit
2. Recâî Mevlidi (Mevlidu’n-nebî, Xv. yy.), 1218 beyit
3. Nasîb(î) Mevlidi (Mevlûdu’n-nebî, Xv. yy.), 520 beyit
4. Muhyî Mevlidi (Mustafa Mevlidi, Xv-Xvî. yy.) 293 beyit
5. Sıdkî Mevlidi (Xîx. yy.), 226 beyit
6. Re’fet Mevlidi (Tarz-ı Cedîd, Xîx. yy.), 239 beyit
7. Naîm(î) Mevlidi (İlhâm-ı Celîl [?], Xîx. yy.), 331 beyit
8. Rüşdî-Mes’ûd Mevlidi (Müşterek Mevlûd, Xîx. yy.), 254 beyit
9. Fatma Kâmile Mevlidi (Hâdiyyu’l-cinân, Xîx. yy.), 223 beyit
10. Zeynî Mevlidi (Xîx-Xx. yy.), 180 beyit
11. Muhyî-i Mekkî Mevlidi (Yeni Mevlid, Xx. yy.), 246 beyit
12. Ziyâ(î) Mevlidi (Mevlidu’n-nebî, Xx. yy.), 272 beyit

Metnini hazırladığımız mevlidlerin hemen hepsi türdeşleri arasında belli bir özelliği haiz eserlerdir. Birkaçını söyleyecek olursak; Zaîfî ve Recâî’nin mevlidleri türünün eski örneklerinden olmak; Nasîbî Mevlidi eskiliğinin yanı sıra muhteva ve konuların akışı bakımından diğer mevlidlerden ayrılmak, Xx. yüzyıl başlarında kaleme alınan Mekkî Mevlidi, benzerlerinden büsbütün farklı, tamamen yeni bir dil ve söyleyişe sahip olmak; Fatma Kâmile Mevlidi, edebiyatımızda bir hanım tarafından yazılmış -bilinen- tek örnek olmak; Rüşdî-Mes’ûd Mevlidi, başka nazım şekil ve türlerinde örnekleri

görülen “müşterek şiir” geleneği çerçevesinde mevlid türünün ilk ve tek örneği olmak... gibi vasıfları taşımaları sayılabilir. Bunlardan Sıdkî ve Ziyâî mevlidleri ise bilinen yegâne nüshaları şahıs kütüphanelerinde olduğu için yayınlanmadığı takdirde bilinmesi, edebiyat tarihimize kazandırılması mümkün olmayan eserler olma vasfını haizdirler.

“Mevlid Metinleri” kısmında her metinden önce “Eser ve Müellifi Hakkında” ana başlığı altında, o eserle ilgili olarak sırasıyla şu bilgilere yer verilmiştir: “Eserin Müellifi, Adı, Yazılış Tarihi, Yazılış Sebebi, Vezni, Beyit Sayısı, Muhtevası, Süleyman Çelebi’nin Eseriyle Karşılaştırılması, Dil ve Anlatım Özellikleri, Nüshaları”. Yayımladığımız metinler içinde birden çok nüshası olanlar tenkitli metin hâlinde tespit edilmiş ve metnin kurulmasında bütün nüshalar değerlendirilmeye alınmıştır. Her metnin sonunda ise o eserin nüshalarından birer veya ikişer sayfanın fotoğrafları konmuştur. Çalışmanın sonuna ise araştırma yapacakların işlerini kolaylaştırmak amacıyla şahıs, yer ve eser isimlerinden oluşan bir “Dizin” konulmuştur.

Elinizdeki kitap, son altı ayı çok yoğun süren yaklaşık üç yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Mümkün olduğunca “ağyârını mâni, efrâdını câmi” bir eser ortaya koymaya çalıştık. Başlangıçta çok özet bir girişten sonra sadece metinlere dayalı bir çalışma yapmak niyetindeydik. Fakat bu müddet zarfında karşılaştığımız pek çok bilinmeyen mevlid metni, bu metinlerden yola çıkarak “mevlid türü”yle ilgili kimi tespit ve değerlendirmelerimizin zuhur etmesi, kapsamlı bir inceleme bölümünün hazırlanmasını da zorunlu kıldı.

Bu çalışmayla, elbette eksiksiz, kusursuz bir eser ortaya koyduğumuz iddiasında değiliz. Çeşitli bulgularımızda, tespit ve değerlendirmelerimizde isabet kaydedemediğimiz noktalar, gözümüzden kaçan hususlar muhakkak ki olmuştur ve bu da tabiidir. Ancak şu kadarının bilinmesini arzu ederiz ki bu çalışma tamamen hasbî bir gayretin neticesidir. Çalışmamızda görülmesi vaki hata ve eksikliklerin bu halisâne niyet ve gayretimize sayılmasını dileriz.

Bilimsel çalışmaları bir bina inşa etmeye benzetebiliriz. Çalışılan alan hangi bilim dalı, hangi konu olursa olsun, kuşkusuz ilk müessisleri vardır. İlk müessislerin attıkları temeller üstüne her yeni çalışmayla yeni bir kat çıkılır. Çıkkılan her yeni kat ne kadar sağlam olursa, bu, o katın müellifi için iftihar vesilesi olacağı gibi daha üst katları inşa edecekler için de kolaylık sağlayacaktır. Yeni katları yapanların; temelden başlamak üzere, önceki katların yapımında emeği geçenleri hayırla ve şükranla anmak; ama hatalar, kusurlar, eksiklik ve aksaklıklar varsa onları da onarmak gibi vazifeleri de vardır. Bu,

hem binayı, hem kendi katını sağlamlaştıracak, hem de ileride çıkılacak yeni katların da sağlam zeminler üzerine basmasını sağlayacaktır. Önceki katları yok farz etmek, binayı havaya inşa etmek, başka bir deyişle suya resim yapmak gibidir. Her yeni katın yapıcısı, mükellef olduğu alanı sağlam, bayındır ve güzel inşa etmek, en azından bu niyette olmak zorundadır. Bazen büsbütün bir kat yapılamaz da bir oda inşa edilir, hiç değilse tefriş edilir. Ama “ilim” adına yapılan her çalışmanın ciddî çalışma ve gayret, bir samimiyet mahsulü olmak ve mutlak surette alanına katkı sağlamak mecburiyeti vardır. Biz elinizdeki çalışmayla, bu tabii hedefe uygun bir eser ortaya koymaya çalıştık.

Mevlid-nâme’de, daha önce yapılan yayınların hiçbiri örnek alınmadığı gibi konuyla ilgili çalışmaların eksikliğini sayıp dökmek gibi hedef de gözetilmemiştir. Muhtelif yayınlarda tespit edilen eksiklik ve yanlışlıklara işaret edilirken o çalışma sahiplerini tenkit veya tezyif etmek değil, edebiyat tarihine yanıltıcı bilgiler düşülmesine mani olmak, esas olarak da konu üzerinde bundan sonra çalışacaklara ışık tutabilmek gayesi gözetilmiştir. Yukarıdaki misale dönecek olursak, burada yapılanlar, daha muhkem bir kat yapabilmek için önceki katlardaki ufak tefek hasarların tamirine gayret edilmesi olarak telakki edilmelidir.

Şüphesiz ki, Türk edebiyatında yazılan mevlidler burada tanıtılanlardan ibaret değildir. Bundan sonra yapılacak çalışmalarla zengin el yazmaları hazinemiz içinden bilinmeyen birçok yeni mevlid metninin daha ortaya çıkarılacağından kuşumuz yoktur. Bizim imkânlarımız ve kabiliyetimiz ölçüsünde ortaya koyabildiğimiz bu mevlidlere yenilerinin eklenmesi, tespit edebildiğimiz mevlidlerin neşredilmesi de en ziyade bizi memnun edecektir.

Mevlidler üzerine çalışmaya niyetlendiğimde, şu satırları yazdığım anda son günlerini idrâk ettiğimiz 2009 yılının Süleyman Çelebi’nin ölümsüz eserini yazışının 600. yıldönümü olduğunu doğrusu bilmiyordum. Bunun anlamlı ve ruhanî bir tevafuk olduğu düşüncesindeyim. Bu güzel tevafuku vesile kılan Cenâb-ı Allah’a sonsuz hamd ederim.

Mevlid-nâme’nin vücut bulmasında çeşitli yönlerden katkı sağlayan değerli meslektaşlarım ve arkadaşlarımin her birini ismen anmak bana onur verecektir. İstanbul’daki nüshaların ve sair kaynakların temininde hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan değerli kardeşim Müslüm Yılmaz ile Erzurum’daki nüshaları göndermek için can u gönülden koşturmasının yanı sıra şahsî kütüphanesindeki mevlid nüshalarını da paylaşma âlicenaplığını gösteren dost insan Yard. Doç. Dr. Rifat Kütük başta olmak üzere; İbrahim Çelik, Necmettin

Akay, Doç. Dr. Âlim Yıldız, Prof. Dr. Nâzım H. Polat, Prof. Dr. Âdem Ceyhan, Yard. Doç. Dr. Doğan Kaya, Prof. Dr. Bilal Kemikli, Yard. Doç. Dr. Orhan Kurtođlu, Fuat Tok, Prof. Dr. Mehmet Arslan, Prof. Dr. Hüseyin Akkaya, Prof. Dr. Edith G. Ambros, Prof. Dr. İsmail H. Aksoyak, Yard. Doç. Dr. Mehmet Sarı, Yard. Doç. Dr. Namık Aslan, Dr. Süleyman Erođlu ve Dr. Vildan Serdarođlu ile mesai arkadaşlarım Yard. Doç. Dr. Salahaddin Bekki, Ar. Gör. Kâmil Ali Gıynaş ve Ar. Gör. Özer Şenödeyici'ye kaynak temini, tashih, teknik destek, sundukları görüş ve teklifler gibi hususlardaki katkılarından dolayı teşekkür etmeyi edası zevkli bir borç bilirim.

Kırşehir, 23 Aralık 2009

İÇİNDEKİLER

İTHAF	iii
ÖN SÖZ.....	v
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ: MEVLİD ADI, MEVLİD EDEBİYATI VE İSLÂMÎ EDEBİYATTA İLK MEVLİDLER.....	1
1. Mevlid Adı	2
2. Mevlid Edebiyatı ve İslâmî Edebiyatı İlk Mevlidler.....	4
I. BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA MEVLİD.....	7
I.I. Türk Edebiyatında Edebî Bir Tür Olarak Mevlid	8
I.II. Mevlid Edebiyatının Şâhikası: Vesîletü'n-necât, Muhtevası, Kaynakları ve Tesirleri.....	18
I.II.I. Vesîletü'n-necât veya Süleyman Çelebi'nin Mevlid'i.....	18
I.II.II. Mevlid'in Muhtevası	22
I.II.III. Mevlid'in Kaynakları	27
I.II.IV. Mevlid'in Tesirleri	29
I.III. Diğer Türkçe Mevlidler	33
I.III.I. Mevlid Metinlerinin Tespitinde Karşılaşılan Zorluklara Dair.	33
I.III.II. Bilinen Türkçe Mevlidler	40
I.III.III. İlgili Literatürde Bulunmayan Mevlidler	65
I.III.IV. Mevlidi Olmadığı Hâlde Kendisine Mevlid Atfedilen Şairler.....	70
II. BÖLÜM: MEVLİD METİNLERİ	77
Metinlerin Kuruluşunda İzlenen Yol	78
1. Zaîf Mevlidi	83
2. Recâî Mevlidi	287
3. Nasîbî Mevlidi	409
4. Muhyî Mevlidi	481
5. Sıdkî Mevlidi	547
6. Re'fet Mevlidi	575

7. Naîm(î) Mevlidi	613
8. Rüşdî-Mes'ûd Mevlidi	667
9. Fatma Kâmile Mevlidi	705
10. Zeynî Mevlidi	737
11. Muhyiddîn Mekkî Mevlidi	763
12. Ziyâ(î) Mevlidi	799
BİBLİYOGRAFYA	833
DİZİN	857